

УДК 37.017

СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА НАУКА ПРО СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

О. А. Андрєєва

Сенс аксіологічного підходу може бути розкритий через систему аксіологічних принципів, до яких відносяться: рівноправність філософських поглядів; рівнозначність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення і використання навчання минулого і можливості духовного відкриття в сьогоденні і майбутньому; рівність людей, соціокультурний прагматизм замість демагогічних суперечок про підстави цінностей; діалог і подвижництво замість месіанства й індиферентності. Ці принципи дозволяють спільно працювати різним наукам і течіям, шукати оптимальні рішення. Категорія цінності може бути застосована до світу людини і суспільства. Поза людини і без людини поняття цінності існувати не може. Тим самим цінність виступає як категорія первинна по відношенню до цілей. Саме від цінностей, ціннісних орієнтацій особистості залежить висування тих чи інших цілей. У цій же статті досліджуються сутнісні характеристики та зміст загальнолюдських цінностей з точки зору сучасної педагогічної науки. Визначається сутність аксіологічного «Я». Розглянуті актуальні визначення загальнолюдських цінностей. Здійснено аналіз аксіологічного, соціологічного та аксіопедагогічного підходів до змісту та сутності загальнолюдських цінностей. У статті також визначено, що у сучасній суспільній системі освіти загальнолюдські цінності мають становити основу освітнього процесу. Відзначена необхідність розвитку та поширення гуманітарної освіти. Визначено, що тема загальнолюдських цінностей розглядається та досліджується багатьма вченими, але наразі немає єдиного визначення та класифікації загальнолюдських цінностей. Цей факт створює необхідність подальшого вивчення даної теми та його актуальність. Також у роботі детально розглядається та обґрунтовується класифікація загальнолюдських цінностей у педагогічній діяльності вчителя.

Ключові слова: загальнолюдські цінності, аксіологія, аксіопедагогіка, аксіологічне «Я», педагогічний процес, ціннісна класифікація, педагогічна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В останній час

спрямованість і потенціал особистісного розвитку знову починають розглядатися в аспекті проблеми системи цінностей людини. Це, з одного боку, відображає зміни в ціннісних орієнтаціях суспільства в цілому, а з іншого – вказує на спрямованість освіти до ціннісної парадигми. Наразі загальнолюдські цінності є предметом не лише обговорення, але й детального вивчення багатьма галузями гуманітарної науки, такими як філософія, соціологія, аксіологія, аксіопедагогіка, педагогіка, література та інші.

Аналіз останніх досліджень. Сутність ціннісної концепції була запропонована у роботах вітчизняних (І. Бех, М. Євтух, І. Зязюн, О. Савченко, С. Сисоева та ін.) і зарубіжних (Дж. Аткинсон, Р. Інглхарт, А. Маслоу, М. Рокіч, Г. Гайдон, С. Шварц, М. Яницький та ін.) вчених. Р. Коген, що об'єднав у своїй теорії розвинутого «Я» підходи Ж. Піаже, Л. Колберга, А. Маслоу, Е. Еріксона та інших, у якості рушійної сили особистісного розвитку виділяє перш за все розвиток смислових систем як мотивацію поведінки особистості. В. Сластьонін та Г. Чижакова розглядають систему гуманістичних цінностей як найважливішу складову освітнього процесу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Класифікація цінностей, як і їх визначення, неоднозначні. Дійсно, до сих пір немає єдиної думки щодо певних типів цінностей, існують різні підстави для їх класифікації. Різні автори пропонують різні класифікаційні моделі цінностей, різні типології по предмету або об'єкту, на який вони спрямовані (соціально-політичні, економічні, моральні та інше.), по суб'єкту відносин (суспільство, клас, соціальна група, колектив, індивід).

Мета статті. Метою статті є висвітлення питання сутності та змісту загальнолюдських цінностей у сучасній педагогічній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Цінності – одна з найдавніших абстракцій у ментальності людей, яка займає особливе місце в світогляді. Разом з соціальними установками та соціальними представництвами цінності представляють собою, мабуть, найбільш стійке психічне формування людства. Вони формувалися протягом багатьох тисяч років і є різноманітні у кожного народу. Можна припустити, що певними цінностями для людей стали: здоров'я, як стан не хвороби і основна умова тривалості життя; безпека, як відсутність загроз; матеріальне благополуччя як умова виживання, любов і дружба як стан бажаної близькості з іншими та можливість продовження роду. Більш складні соціальні цінності, такі як традиції та авторитет, влада і краса, рівність і справедливість були пізнані

пізніше. Вони отримали свою назву в процесі усвідомлення людьми їх важливості в житті людських спільнот. Загальнолюдські цінності були та залишаються предметом дослідження багатьох галузь гуманітарної науки та являють собою основу освіти.

Варто зазначити, що певні цінності залишаються незмінними протягом тисячоліть. Разом з тим їх пріоритетність у кожного народу своя, є виразний етичний та географічний аспект цінностей.

Г. Ріккерт визначає, що проблема цінності є проблема «значущості» цінності. Цінності не належать ні до області об'єктів, ні до області суб'єктів, вони утворюють абсолютно самостійне царство, яке лежить по іншу сторону суб'єкта і об'єкта. За Архангельським цінності – це «орієнтири суб'єктивної діяльності в світі соціальних відносин». Бакурадзе стверджує, що «Судження цінності являє собою розумове вираження ціннісного ставлення людини до дійсності». Серед багатьох дослідників можемо виділити В. Вічева, згідно з його теорією, «Цінності – це система сенсу речей і явищ, що оточують людину». Осмислення представлених вище визначень категорії «цінність» показує, що основні розуміння поняття зводяться до наступного: чи визнається цінність значимістю або значенням.

Крім того, пріоритет цінностей відрізняється від групи до групи всередині кожного народу.

Цінність – об'єкт різноманітних людських прагнень і бажань. В. Мясіщев вважає, що всі суспільні відносини і включені в їх коло природні явища можуть бути в якості «предметних цінностей» як об'єктів відносини цінностей, та оцінюватися в плані добра і зла, істини або не істини, краси або неподобства, що допускається або забороненого, справедливого або несправедливого» (Мясіщев, 1982, с. 35-38) і т. д. Критерії оцінок закріплені в громадській свідомості і культурі. Предметність і суб'єктність – два полюси ціннісного ставлення людини до світу, що свідчить про об'єктивно-суб'єктивний характер цінностей.

Невеликий екскурс в історію досліджень цінностей показує, що перші їх почали вивчати психологи, займаючись типами особистості та їх ціннісними орієнтаціями. Наприклад, Е. Шпрангер (E. Spranger) виділив шість основних ідеальних типів індивідуальності, кожен з яких обумовлений орієнтацією на ті чи інші об'єктивні цінності. Це:

- теоретичний тип, основні інтереси – область науки, проблема істинності;
- економічний - матеріальні блага, корисність;
- естетичний - прагнення до оформлення, до самовираження;
- соціальний - громадська діяльність, звернення до чужої життя.

Леонтьєв пропонує розрізнити власне цінності і рефлексивні ціннісні уявлення, присутні в свідомості. Він виділяє три групи явищ:

1) цінність як знання про громадські ідеали, які вироблені суспільною свідомістю і присутні в узагальнених уявленнях про належне в різних сферах суспільного життя;

2) цінність як дію, до якої прагнуть, тобто предметне втілення суспільних ідеалів, які вимагають конкретних дій людей. Ці дії мають бути шляхетними, безкорисливими, спрямованими на загальне благо і не суперечити особистим устремлінням індивіда;

3) цінності як особисті ідеали, які присутні в мотиваційних структурах особистості (моделях належного) і спонукають її до предметного втілення у своєму житті і діяльності.

Цінності включають в себе потреби, уподобання, бажання, очікування, у зв'язку з якими формується тенденція вибору (Леонтьєв, 1996, с. 25-26).

На думку професора Єрусалимського університету Ш. Шварца, модель цінностей представляє дві осі виміру, на чотирьох полюсах яких зосереджені чотири орієнтації головних цінностей людей у суспільстві (рис. 1).

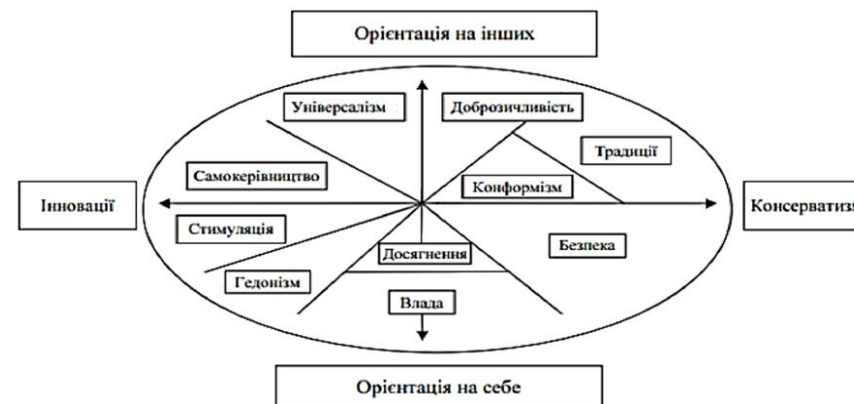

Рис. 1. Теорія Ш. Шварца про десять цінностей і їх співвідношення у колі цінностей

У сучасному світі де постійно змінюються та модернізуються системи за якими функціонують суспільства, модернізація цінностей розглядається як схильність працездатної частини суспільства, молодих людей віддавати перевагу цінностям досягнень, самоуправління і стимуляції. Сукупність

цих цінностей означає загальне прагнення суспільства до інновації та прогресу. Усвідомлюється об'ємність поняття «цінність» та необхідність у вивченні його детальніше.

У 60-х роках XIX ст. і до XIX-XX ст. як окрема наука аксіологія, вийшла на перший план в якості філософського осмислення цінності людського буття. Пройшовши кілька етапів становлення, аксіологія стала філософською основою різних наук, в тому числі й педагогіки. Трохи пізніше почала формуватися аксіопедагогіка, наука, що узагальнює систему психолого-педагогічних та філософських знань про людину, як особливий психофізіологічний феномен та найвищу цінність суспільства.

Г. Коджаспірова підкреслює, що аксіологія «в сучасній педагогіці виступає як її методологічна основа, що визначає систему педагогічних поглядів, в основі яких лежить розуміння і ствердження цінностей людського життя, виховання і навчання, педагогічної діяльності та освіти» (Коджаспірова, 2000). Розглядаючи ж систему соціальних цінностей, як базову категорію аксіології, Г. Коджаспірова (2000) вважає, що до них відносяться «суспільно значущі для особистості соціальної спільноти, суспільства у цілому матеріальні, соціальні об'єкти, духовна діяльність людини та її результати; соціально схвалювані і поділювані більшістю людей уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, романтична любов, дружба тощо». Дослідниця впевнена, що соціальні цінності «не підлягають сумніву, вони слугують еталоном, ідеалом для всіх людей, впливають на їх формування та на спрямований педагогічний процес» (Коджаспірова, 2000).

Додамо, що ці цінності мають в першу чергу слугувати ідеалами чесності й порядності для суспільства. Виходячи з того, що людина, її життя, здоров'я і щастя є найвищою цінністю, філософська і педагогічна думка з давніх пір визначала ідеали освіти і виховання як такі, що відповідають індивідуальним прагненням та інтересам у тому разі, коли вони не суперечать прагненням та інтересам суспільним. І тому цінності освіти формуються у складній суперечності загальнолюдських і конкретних етнонаціональних, ментальних і культурно-історичних уявлень кожного народу про ідеали. Як зазначав свого часу К. Ушинський (1954), «кожна нація має свій особливий ідеал людини і вимагає від свого виховання відтворення цього ідеалу в окремих особах. Ідеал цей у кожного народу відповідає його характерові, визначається його громадським життям, розвивається з його розвитком».

Педагогічна наука виходить з того, що аксіологічні орієнтири окремих індивідів формуються на основі функціонуючих в суспільстві універсальних цінностей, сукупності принципів відображення соціальної

реальності і стають регуляторами соціальної поведінки. Дослідження останніх років показали, що цінності – це не статичне утворення, але ментальні структури людей, які здатні реагувати на зміни, що відбуваються в світі. Та яка ж тенденція спостерігається у видозміні людських цінностей, чи можемо ми говорити про їх підміну?

«Ми живемо в епоху серйозних потрясінь в освітній сфері... Якщо ж ми хочемо, щоб був зроблений правильний вибір, то ціннісні орієнтири в освіті стають головними для планети», – вважає завідувача Лабораторією когнітивних досліджень Санкт-Петербурзького університету професор Тетяна Чернігівська.

М. Бердяєв, А. Москаленко та В. Сержантова вводять поняття «аксіологічного Я» особистості. Вони стверджують, що, в кінцевому рахунку, система ціннісних орієнтацій особистості або аксіологічного «Я» формуються на основі асимілювання, особистісного прийняття всіх доступних індивіду матеріальних і духовних цінностей. Впродовж останнього десятиріччя характеризується активною спрямованістю до проблеми цінностей в освіті. Аксіологічні пріоритети загальної освіти розкриті в роботах Б. Бім-Бада, М. Богуславського, В. Вульфова, Б. Ліхачова, М. Нікандрова, З. Равкіна та ін. Ряд робіт Г. Чижакової присвячений становленню та розвитку вітчизняної педагогічної аксіології, яка представляє собою міждисциплінарну область знання, яка розглядає освіту, виховання, навчання, педагогічну діяльність як основні людські цінності.

Різноманіття педагогічних цінностей обумовлює необхідність їх класифікації. Впорядкованість педагогічних цінностей дозволяє представити їх положення і роль в загальній системі професійної підготовки і тим самим полегшує проектування змісту освіти. Відомі різні підходи до класифікації цінностей. Наприклад, З. Равкін пропонує класифікацію освітніх цінностей як підставу розвитку освіти і діяльності його суб'єктів і, як наслідок, виділяє чотири групи цінностей: соціально-політичні, інтелектуальні, моральні цінності професійної педагогічної діяльності. Досліджуючи проблему виховних цінностей, Б. Ліхачов називає в якості головних духовно-космічні, загальнонаціональні, державно-громадські, соціально-адаптаційні, морально-естетичні та екологічні, індивідуально-особистісні цінності. Такий перелік виховних цінностей, на його думку, може бути покладено в основу програми виховання школярів загальноосвітніх шкіл та студентів вишів.

Принципово інший підхід до проблеми класифікації освітніх цінностей пропонує Г. Чижакова. Вона виходить з того, що такі цінності є зразками орієнтації свідомості і поведінки особистості і виділяє домінуючі,

нормативні, що стимулюють і супутні цінності. Можна припустити, що в найближчій перспективі проблема цінностей освіти в Загальний педагогічний аспект стане одним із пріоритетних.

Що стосується теорії і практики педагогічної освіти, то ще в 1970-ті роки В. Тамарін запропонував групувати цінності в залежності від основних компонентів педагогічного процесу (зміст, форми, методи і т. п.). Він, зокрема, виділив і групу цінностей, які розкривають зміст педагогічного процесу в школі та вузі. Не ставлячи спеціального завдання класифікації цінностей, В. Тамарін, проте, показує їх цілісність, рухливість і взаємозв'язок у педагогічному процесі. На жаль, при цьому не враховувалися цілі, суб'єкт діяльності та ін.

Цікавим є спільна робота вітчизняних і американських вчених з проблеми ціннісних орієнтацій педагогів. Вченими запропонована наступна класифікація вузькопрофесійних педагогічних цінностей: цінності, що розкривають професійний статус педагога; цінності, що показують ступінь залученості особистості в педагогічну професію; цінності, що відображають цілі педагогічної діяльності.

Помітний крок у розробці проблеми цінностей педагогічної діяльності був зроблений Е. Шияновим в книзі, яка розкриває питання гуманізації педагогічної освіти. Під цінностями педагогічної діяльності він має на увазі елементи, які дозволяють вчителю задовольняти матеріальні, духовні та суспільні потреби, і цілі.

Завершуючи статтю, необхідно відзначити, що аксіологічний компонент є основним у вихованні, а формування у студентів загальнолюдських ціннісних орієнтацій можна розглядати як конкретну мету виховання, в досягненні якої найважливіша роль належить освіті.

Без ціннісного наповнення змісту освіти неможливо здійснювати навчання, ефективно формувати систему ціннісних орієнтацій.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, узагальнюючи дослідження, можемо зазначити, що визначень та класифікацій систем загальнолюдських цінностей залежно від галузі науки, що досліджує, досвіду та особистісного фактору дослідників існує чимало. Більш того, з розвитком та модернізацією освітньої системи, змін у багатьох сферах суспільства, з'являються нові ствердження щодо предмету статті. Таким чином, дослідження теми загальнолюдських цінностей, їх систем, змісту та значення наразі дуже актуальне. Гуманізація освітнього процесу – тема не нова, але злободенна та доречна. Загальнолюдські цінності являють собою основу освіти. Тож те, як педагогічна наука розуміє цінності людини, як їх класифікує та які групи розглядає як основоположні в освітньому процесі представляє для нас особливий інтерес.

Отож: аксіологічне «Я» вчителя як система ціннісних орієнтацій спирається на соціально-педагогічні та професійно-групові цінності, які служать підставою формування його індивідуально особистісної ціннісної системи. Аксіологічне «Я» педагога визначається ефективністю і цілеспрямованістю відбору і збільшення нових цінностей, їх переходом в мотиви його поведінки і професійні дії. Ціннісні орієнтації вчителя знаходять своє узагальнене вираження в мотиваційно-ціннісному відношенні до педагогічної діяльності, яке є показником гуманістичної спрямованості його особистості. Варто зазначити, що у статті окреслено лише загальні аспекти проблеми, таким чином тема потребує подальшого детального дослідження.

Література

1. Соціальна Психологія. URL : http://www.ereading.by/chapter.php/1034490/9/Meyzhis_-_Socialnaya_psihologiya.html (дата звернення: 10.08.18).
2. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие : опыт многомерной реконструкции. *Вопросы философии*. 1996. № 4. С. 25-26.
3. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. Академия. 2000. 176 с.
4. Аксіологія і інноватика образования. URL : <http://www.orenport.ru/axiology/docs/3/3.pdf> (дата звернення: 10.08.18)
5. Ушинський К. Д. Три елементи школи. Твори. Т. 1. Київ : Радянська школа. 1954. 524 с.
6. Мясищев В. Н. Структура личности и отношение человека к действительности. *Психология личности* : МГУ, 1982. С. 35-38.

References

1. *Sotsialna Psykholohiia [Social Psychology]*. Retrieved from http://www.ereading.by/chapter.php/1034490/9/Meyzhis_-_Socialnaya_psihologiya.html (date of appeal: 08.10.18) (rus).
2. Leontev, D. A. (1996). Tsennost kak mezhdistsiplinarnoe ponyatie: opyt nogomernoy rekonstruktsiiy [Value as an interdisciplinary concept: the experience of multidimensional reconstruction]. *Voprosy fylosofyy*, # 4, 25-26 (rus).
3. Kodzhaspirova, G. M., & Kodzhaspirov, A. Yu. (2000). *Pedahogicheskii slovar: Dlia stud. vyssh. y stud. ped. ucheb. zavedeniy [Pedagogical dictionary: for students of higher and secondary pedagogical educational institutions]*. Akademyia (rus).
4. *Aksiologiya i innovatika obrazovaniya [Axiology and innovations of education]*. Retrieved from <http://www.orenport.ru/axiology/docs/3/3.pdf> (date of appeal: 08.10.18) (rus).
5. Ushynskiy, K. D. (1954). *Try elementy shkoly. Tvory. [Three elements of school. Works]*. Vol. 1. Kyiv: Radianska shkola (ukr).

6. Myasishchev, V. N. (1982). *Struktura lichnosti i otnoshenie cheloveka k deystvitelnosti* [The structure of the person and the attitude of man to reality]. *Psikhologiya lichnosti*: MNU, 35-38 (rus).

СОВРЕМЕННАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НАУКА О СУЩНОСТИ И СОДЕРЖАНИИ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ

Е. А. Андреева

Смысл аксиологического подхода может быть раскрыт через систему аксиологических принципов, к которым относятся: равноправие философских взглядов; равнозначность традиций и творчества, признание необходимости изучения и использования учений прошлого и возможности духовного открытия в настоящем и будущем; равенство людей, социокультурный прагматизм вместо демагогических споров об основаниях ценностей; диалог и подвижность вместо мессианства и индифферентности. Эти принципы позволяют совместно работать различным наукам и течениям, искать оптимальные решения. Категория ценности применима к миру человека и общества. Вне человека и без человека понятие ценности существовать не может. Тем самым ценность выступает как категория первичная по отношению к целям. Именно от ценностей, ценностных ориентаций личности зависит выдвижение тех или иных целей. В этой же статье исследуются сущностные характеристики и содержание общечеловеческих ценностей с точки зрения современной педагогической науки. Определяется суть аксиологического «Я». Рассмотрены актуальные определения общечеловеческих ценностей. Осуществлен анализ аксиологического, социологического и аксиопедагогического подходов к содержанию и сущности общечеловеческих ценностей. В статье также определено, что в современной общественной системе образования общечеловеческие ценности должны составлять основу образовательного процесса. Отмечена необходимость развития и распространения гуманитарного образования. Определено, что тема общечеловеческих ценностей рассматривается и исследуется многими учеными, но пока нет единого определения и классификации общечеловеческих ценностей. Этот факт создает необходимость дальнейшего изучения данной темы и его актуальность. Также в работе подробно рассматривается, исследуется и обосновывается классификация общечеловеческих ценностей в педагогической деятельности учителя.

Ключевые слова: общечеловеческие ценности, аксиология, аксиопедагогика, аксиологическое «Я», педагогический процесс, ценностная классификация, педагогическая деятельность.

MODERN PEDAGOGICAL SCIENCE ABOUT ESSENCE AND CONTENT OF UNIVERSAL HUMAN VALUES

O. A. Andreyeva

The meaning of the axiological approach can be revealed through system of axiological principles, which include: equality of philosophical views; equivalence of tradition and creativity, recognition of the need to study and use the teachings of the past and the possibility of spiritual discovery in the present and future; equality of people, sociocultural pragmatism instead of demagogic disputes about the foundations of values; dialogue and asceticism instead of messianism and indifference. These principles make it possible for different sciences and trends to work together, to search for optimal solutions. The category of value applies to the world of man and society. Outside a person and without a person, the concept of value cannot exist. Thus, value appears to be a primary category in relation to goals. It is on the values, value orientations of the individual that the nomination of certain goals depends. The article explores the essential characteristics and content of human values from the modern pedagogical science's point of view. The essence of the axiological "I" is determined. Topical definitions of universal values are considered. The analysis of axiological, sociological and axiopedagogical approaches to the content and essence of universal values is carried out. The article also specifies that in the modern public educational system, universal values should form the basis of the educational process. The need for the development and dissemination of humanitarian education is noted. It is determined that the topic of universal values is considered and studied by many scientists, but so far there is no single definition and classification of universal values. This fact creates the need for the further study of this topic and its relevance. Besides, in this article, the classification of universal values in pedagogical activity of a teacher is examined, investigated and justified in details.

Key words: Universal values, axiology, axiopedagogics, axiological «I», pedagogical process, values classification, pedagogical activity.

Андреева О. А. – аспирант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна). E-mail: yeland655@gmail.com

Andreyeva O. A. – post-graduate student of the Pedagogical Department of the Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: yeland655@gmail.com